

УДК 343.2.01

Козич Ігор Васильович –

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника

Політика в сфері протидії злочинності в системі державної політики

У статті автор, виходячи із загальнозживаного положення про те, що політика в сфері протидії злочинності, а як і всі її складові, являється родовим поняттям до більш загального поняття «державна політика», аналізує її місце в державній правовій політиці. Дослідження поняття «політика в сфері протидії злочинності» поєднується із розумінням «політики» взагалі та «державної політики» зокрема.

Ключові слова: політика в сфері протидії злочинності, кримінально-правова політика, політика, правова політика, державна політика

В статье автор, исходя из общепринятого положения о том, что политика в сфере противодействия преступности, а также все ее составляющие, является родовым понятием более общего понятия «государственная политика», анализирует ее место в государственной правовой политике. Исследование понятия «политика в сфере противодействия преступности» сочетается с пониманием «политики» вообще и «государственной политики» в частности.

Ключевые слова: политика в сфере противодействия преступности, уголовно-правовая политика, политика, правовая политика, государственная политика

In the article author basing on a commonly used provision that the policy against criminality, as well as all its components, is a generic term to a more general concept of "public policy" examines its place in the state legal policy. Researching of the term "policy against criminality" is combined with an understanding of "politics" in general and "public policy" in particular.

Key words: policy against criminality, criminal law policy, politics, legal policy, public policy

Постановка проблеми.

Загальновідомою, хоча і сумною істиною є той факт, що як політологи, так і юристи часом схильні забувати, що право і політика — як в теоретичному, так і в практичному плані — тісно пов'язані між собою. Ще у 1882 р. англійський юрист Ф. Поллок писав про те, що «право для політичних інститутів означає те ж, що хребет для тіла» [1, с. 204]. Однак лише останнім часом у вітчизняній юридичній науці почали гостро підніматись питання про державну політику, а особливо про політику в сфері протидії злочинності (зокрема, див. праці В.Я. Тація, В.І. Борисова, П.Л. Фріса та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті розробки політики в сфері протидії злочинності та її місця в державній політиці заслуговують уваги праці російських і вітчизняних фахівців: М.А. Беляєва, В.І. Борисова, С.С. Босколова, П.С.

Дагеля, Н.А. Лопашенко, А.А. Митрофанова, Г.М. Мінковського, І.О. Коробєєва, В.Я. Тація, П.Л. Фріса та ін.

Невирішені раніше проблеми. Слід зазначити, що політика в сфері протидії злочинності, як і всі її складові, являється родовим поняттям до більш загального поняття «державна політика». Тому дослідження поняття «політика в сфері протидії злочинності» доцільно поєднувати із розумінням «політики» взагалі та «державної політики» зокрема. Тому **метою** статті виступає визначення поняття «політика» та її видів та як наслідок надання визначення поняттю «правова політика».

Виклад основного матеріалу. Політика виступає важливою складовою функціонування держави. Тому немає нічого дивного в тому, що в літературі раз у раз зустрічаються терміни, що недвозначно вказують на тісний зв'язок між правом і політикою, між суб'єктами правового і

політичного впливу [1, с. 204]. Проблеми різних галузей права все частіше починають розглядатися як з правової, так і з політичної точки зору.

Розгляду сутності і системи державної політики приділяється серйозна увага в сучасній правовій та політологічній літературі. Подібний інтерес пояснюється не лише постійно зростаючим впливом політики на суспільне життя, але і тим, що вона стає усе більш визначальним чинником управління суспільними процесами.

А. А. Митрофанов, детально аналізуючи позиції багатьох вчених стосовно розуміння політики виділяє 4 основні концепції визначення поняття «політика»:

- 1) як відносини між різними класами, групами та державами;
- 2) як ототожнення з подібними явищами (влада, панування);
- 3) як управління (функціональна концепція);
- 4) як вказання на її цілі (телеологічна концепція) [2, с. 8].

Узагальнивши дані концепції, він дає наступне визначення політики: «політика – це організаційна та регулятивно-контрольна сфера суспільства, пов'язана з діяльністю державної влади щодо функціонування та розвитку суспільства в життєво важливих соціальних сферах» [2, с. 10]. Однак, не варто обмежувати політику виключно соціальними сферами, оскільки і правова, і економічна, та й інші сфери, стосовно яких може здійснюватись державна політика, є не менш важливими.

Основним інститутом політичного управління завжди виступала і продовжує залишатися держава, яка є виразником загальних інтересів населення у своїй політиці та у зв'язку з цим виконує інтегруючу роль в суспільстві.

І раніше, і особливо сьогодні, державна політика в порівнянні з політичною діяльністю будь-якого іншого інституту політичної участі (партії, руху, профспілок) незмінно і виразно виражає загальні інтереси населення і громадян в цілому, є концентрованим їх віддзеркаленням. Цим вона об'єктивно сприяє підтримці і відтворенню соціально-політичної цілісності суспільства. Для виконання такого призначення держава створює відповідну систему органів і

установ влади, яка здійснює розробку і реалізацію державної політики. Цілком слушно видається позиція авторів підручника «Державна політика і управління» стосовно того, що визначення загального поняття політики повинне відбивати управлінську складову [3, с. 67]. У ньому дається наступне визначення державної політики: *«державна політика є політичний процес управлінського впливу головним чином інститутів виконавчої влади держави на основні сфери суспільства, що опирається на безпосереднє застосування державних владних повноважень як при розробці, так і при здійсненні стратегії і тактики регулятивного і організуючого впливу на усі компоненти і аспекти функціонування і розвитку економіки, соціальної сфери і інших підсистем суспільства за допомогою розміщення ресурсів, розподілу, перерозподілу громадських благ і інших заходів»* [3, с. 67].

В. І. Борисов вказує, що «політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами й напрямками суспільного життя» [4, с. 305].

Численні визначення державної політики можна віднайти у працях фахівців з державного управління. Зокрема, О. О. Кучеренко зазначає, що «державна політика у функціональному плані спрямована на забезпечення порядку в суспільстві, узгодження й реалізацію різноманітних соціальних інтересів, досягнення суспільної злагоди та організацію управління розвитком суспільних процесів, визначення оптимальних форм політико-державної діяльності» [5, с. 9].

В. В. Тертичка обґрунтовує державну політику як відносно стабільну, організовану й цілеспрямовану дію/бездію державних інституцій, яка містить конкретні рішення щодо розв'язання проблем або сукупності проблем і є відповіддю на суспільні вимоги [6, с. 12-13].

Варто погодитись з думкою В. О. Купрія про те, що інтенсивний розвиток галузі державного управління призвів до необхідності формування спеціалізованої теорії творення державної політики [7]. На сьогодні вже недостатній аналіз державної політики (зміст, якість, ефективність, результативність). Науковців і практиків все менше цікавить визначення поняття політики – все більша увага приділяється процесу та суб'єктам вироблення

державної політики. Наукове обґрунтування політичного процесу в різних сферах дасть змогу посилити регулятивний вплив державної політики на суспільні відносини.

У світлі сказаного доречним буде зупинитися на питанні, що стосується класифікації основних видів державної політики.

Можна визначити декілька критеріїв, на основі яких виділяються різні види державної політики.

За критерієм **спрямованості** політику поділяють на *внутрішню* і *зовнішню*. Обидва напрямки політики діалектично взаємодіють. У більшості випадків внутрішня політика обумовлює зміст, засоби, методи і соціальну спрямованість зовнішньої політики. Але, зрозуміло, і зовнішня політика по відношенню до внутрішньої не є нейтральною. У певних умовах вона активно впливає на внутрішню і може навіть вносити в характер останньої істотні корективи [8, с. 45]. Як слушно зазначає П. Л. Фріс, «політика у сфері боротьби зі злочинністю тісно пов'язана як з внутрішньою, так і з зовнішньою політикою держави» [9, с. 23]. Звичайно, слід також погодитись з його твердженням і про те, що політика в сфері протидії злочинності «перебуває у сегменті внутрішньої політики» [10, с. 11]. Однак, це жодним чином не виключає наявності окремих її проявів у зовнішній політиці держави.

Слід враховувати, що на даному етапі свого розвитку людська цивілізація переживає цілий ряд глобалізаційних процесів, в тому числі і у сфері боротьби зі злочинністю. І. Л. Василенко розглядає цілком слушну проблему: «Чи можна вже сьогодні позначити круг універсальних загальноцивілізаційних цінностей? Напевно, можна. До таких цінностей слід віднести ті, які потрібні суб'єктам усіх цивілізацій для того, щоб жити в єдиній світовій цивілізованій спільноті. Передусім, це вітальні (*життєво необхідні* – І. К.) цінності: *право на життя* і *продовження роду, збереження здоров'я, недоторканість особи* (виділено мною – І. К.). ... Усі перераховані цінності служать основою для реалізації власне цивілізаційних цінностей, що відносяться до особливостей способу життя і мислення кожної цивілізації. Наступний рівень представляють вже національні цінності, пов'язані з характерними

рисами кожного з народів, що входять в цю цивілізацію. Визнання універсальних загальноцивілізаційних цінностей в якості провідних і визначальних складає вже сьогодні ту мінімальну платформу, яка потрібна для консенсусу в діалозі культур» [11, с. 36]. Як бачимо, серед універсальних загальнолюдських цінностей на першому місці стоять право на життя та збереження здоров'я людини. Виходячи з цього, в залежності від конкретної діяльності, від спрямування політика в сфері протидії злочинності може проявлятися як у внутрішній, так і в зовнішній політиці держави.

Регіональний вимір політичного регулювання в межах тієї або іншої території дає підставу виділяти *центральну* (*всеукраїнську*), *регіональну* і *місцеву* (*локальну*) політику. В масштабах певного регіону або місцевості завжди можна виділити специфічну економічну або соціальну політику, яку проводять загальнодержавні і регіональні органи на цій території. У цьому випадку йдеться про функціонально-галузеве політичне управління, яке характеризує співвідпорядкованість центральних інститутів і місцевих органів державного управління.

За критерієм **масштабності** та **тривалості цілей** політику можна класифікувати на *стратегічну* і *тактичну* (*поточну*). Суттю стратегічної політики є вибір основоположних, визначальних пріоритетів розвитку суспільства, регіону, району, міста і, відповідно, основних методів, засобів, політичних сил, технічних, матеріальних ресурсів для досягнення намічених цілей, а також прогноз результатів (кінцевих, проміжних) їх реалізації. Стратегічна політика по тимчасовому інтервалу поділяється на довгострокову (10-15 років) і середньострокову (3-5 років). Для прикладу, стратегічні цілі та завдання кримінально-правової політики формулює в своєму дослідженні П. Л. Фріс [9, с. 47-65]. Прикладом стратегічної політики також можуть виступати окреслені В. Я. Тацієм основні напрямки державної правової політики: «1) законотворчість; 2) політика у сфері правозастосовної діяльності і нагляду за виконанням законів та інших нормативно-правових актів; 3) політика в сфері правового виховання; 4) політика в сфері кадрового забезпечення» [12, с. 8-9].

Тактична (поточна) політика - це політична діяльність, спрямована на реалізацію намічених стратегічних цілей. Вона припускає велику гнучкість, оперативність в застосуванні методів, засобів, допускає «обхідні маневри» і т.п. Стратегічна і тактична політика, як правило, властива усім сферам та суб'єктам політики.

Згідно із найбільш поширеним з критеріїв класифікації політики окремі її види окреслюються відповідно до **характеру об'єкту** або по-іншому **сфери** управління. Відповідно до цього процес державного впливу на економіку є економічною політикою, на соціальну сферу - соціальною політикою і так далі. Ці види політики знаходяться в стосунках глибинного взаємозв'язку один з одним, і жодна з них без взаємодії з іншими не може здійснити свої цілі.

Варто зазначити, що законотворча діяльність є проявом державної влади. Закони – це не що інше, як спосіб, яким та або інша політична лінія втілюється в життя. Як зазначав Р.Роуз, нормативно-правові акти є важливим засобом втілення в життя рішень в області публічної політики [13, с. 297-314]. Норми права, так як і їх судове застосування та інтерпретація, визначають формальну базу політичної діяльності, одночасно встановлюючи важливий засіб для підзвітності та підконтрольності державних органів і обмежень їх діяльності.

Такий тісний зв'язок права і політики дає можливість виділяти серед багатьох напрямків політичної діяльності держави *правову політику*.

Стосовно розуміння правової політики в науці немає єдиної точки зору.

Деякі вчені (Каленюк О. М., Железняк Н. А., Матузов М. І. та ін.) трактують правову політику в широкому розумінні. З цієї точки зору правова політика – особлива форма вираження державної політики, засіб юридичної легітимності, закріплення та здійснення політичного курсу країни, волі її офіційних лідерів, владних структур [14, с. 64]; специфічна правова категорія, яка являє собою засновані на загальних та специфічних закономірностях розвитку національної правової системи принципи, стратегічні напрямки та шляхи створення і реалізації правових норм, з боку органів державної влади, спрямована перш за все на захист прав та свобод людини та

громадянина [15, с. 7]; комплекс ідей, засобів, завдань, цілей, програм, принципів, установок, що реалізуються в сфері правового впливу [16, с. 8]; сукупність ідей, завдань, програм, методів стосовно становлення і розвитку регулювання та охорони суспільних відносин за допомогою права [17]; і т.п.

Також окремі науковці (Рибаков О. Ю., Селіванов В. М.) одночасно виділяють і правову політику у вузькому розумінні – вироблення та реалізація тактики і стратегії у сфері створення й застосування права на загальних принципах гуманізму [18, с. 71]; окремий (в конкретній сфері) напрям державної діяльності, спрямованої на управління процесом правового розвитку країни [19, с. 8].

Н. А. Железняк стверджує, що в принципі будь-яка розумна політика повинна бути правовою, тобто вона покликана відповідати законам, юридичним нормам, перебувати в правовому полі, відповідати міжнародним стандартам, правам людини [20, с. 8]. В такому контексті правовою політикою буде державна політика в будь-якій сфері – економічна, соціальна, екологічна, політика в сфері протидії злочинності тощо – оскільки кожна з них, будучи реалізованою в конкретному нормативно-правовому акті, обов'язково повинна відповідати загальним правовим принципам, Конституції України, повинна не суперечити правам і свободам людини та громадянина. В даній ситуації не варто змішувати правову політику як окремий напрямок діяльності держави з утвердження верховенства права, забезпечення законності та правопорядку, виховання громадян на відповідному рівні правосвідомості і т.п. та правові засоби реалізації державної політики в конкретній сфері.

В. І. Борисов з цього приводу зазначає, що «залежно від засобів досягнення результатів такої боротьби (*мова йде про боротьбу зі злочинністю – І. К.*) державна політика поділяється на соціальний і правовий складники» [4, с. 305]. Дійсно, доволі важко стверджувати, що політика в сфері протидії злочинності здійснюється виключно правовими заходами. Для її ефективної реалізації, як і для реалізації державної політики в будь-якій іншій сфері, необхідний комплекс економічних, соціальних та інших заходів, в тому числі і правових, які є

визначальними. Подібної позиції дотримується і М. І. Матузов. Він вказує, що «саме тому, що види (форми прояву) державної політики, а також шляхи, сфери її реалізації є «різноманітним», якраз і виокремлюються, наприклад, економічна політика держави, культурна ... та ін.» [21, с. 8]. І далі: «правом так чи інакше оформлюються, укріплюються всі види державної політики, але правова політика має свої особливості та свій зміст, вона відображає, визначає правовий розвиток країни» [21, с. 8].

Слід також погодитись і з твердженням А. О. Дегтярьова про те, що: «основний спосіб реалізації тих або інших ідеальних моделей і установок, політичних ідей і доктрин на практиці завжди пов'язаний з конкретними політичними діями цілком реальних суб'єктів» [22, с. 65]. З цієї позиції розуміння під правовою політикою виключно комплексу ідей, принципів, начал і т.п. викликає співзвучність з терміном «правова ідеологія», яка, звичайно, є необхідною складовою правової політики, але зовсім не вичерпує її.

Виходячи з вищенаведеного, правову політику в контексті даного дослідження можна визначити як *сферу державної політики; діяльність держави, спрямовану на вироблення стратегічного курсу розвитку суспільства в правовому полі, визначення основних напрямків розвитку і становлення правової держави, формування правових способів реалізації її завдань і функцій, утвердження в суспільстві верховенства права, законності та правопорядку*, в тому числі і шляхом протидії злочинності.

Висновки. Стосовно політики в сфері протидії злочинності як певного напрямку, сфери, структурного елементу державної правової політики в науці немає єдиного підходу. Терміни «кримінальна політика», «кримінально-правова політика» та «антикриміногенна політика», «політика держави у сфері застосування кримінальних покарань» не в повній мірі відображають діяльність держави, спрямовану на боротьбу зі злочинністю. Звичайно, можна говорити про застосування цих термінів у широкому чи вузькому розумінні, але це лише заплутує ситуацію і призводить до того, що кожен раз потрібно уточнювати, що саме розуміє автор під використаним терміном. «Державна політика в сфері протидії злочинності», «правова політика в сфері протидії злочинності» не несуть нового змістового навантаження, оскільки згідно вищенаведеної класифікації політика в сфері протидії злочинності є і державною, і правовою. Тому варто погодитись з думкою П. Л. Фріса, який відстоює застосування саме терміну «політика в сфері протидії злочинності», визначаючи її як *«вироблену українською державою генеральну лінію, що визначає стратегію, основні концепції, напрями, цілі і засоби впливу на злочинність шляхом формування кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, регулювання практики їх застосування, а також розробка й реалізація заходів, спрямованих на запобігання злочинам»* [10, с. 12].

Список використаних джерел:

1. Политическая наука: новые направления / под ред. Р. Гудина и Х.-Д. Клингеманна. Научн.ред. русск.изд. проф. Е.Б. Шестопа. – М. : ВЕЧЕ, 1999. – 695 с.
2. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація / Анатолійович Анатолійович Митрофанов – Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту НУВС, 2004. – 132 с.
3. Государственная политика и управление. Учебник. В 2 ч. Часть I. Концепции и проблемы государственной политики и управления / Под ред. Л. В.Сморгунова. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2006. – 384 с.
4. Борисов В.І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки // Проблеми законності. Проблеми боротьби зі злочинністю/2009/100. – с. 305-312.
5. Державна політика: теоретико-методологічні засади дослідження процесу формування та здійснення: Автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 [Електронний ресурс] / О. О. Кучеренко;

Укр. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К., 2000. – 20 с. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2000/00koopfz.zip>.

6. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз і впровадження в Україні: Автореф. дис... д-ра наук. з держ. управління: 25.00.01 [Електронний ресурс] / В. В. Тертичка; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К., 2004. – 36 с. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2004/04tvvavu.zip>.

7. Купрій В. О. Процес творення державної політики як об'єкт наукових досліджень – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2006-2/txts/POLITICHNI%5C06kvoond.pdf>.

8. Общая и прикладная политология: Учебное пособие. / Под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова. – М.: МГСУ; Изд-во «Союз», 1997. – 992 с.

9. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України / дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08 [Електронний ресурс] / П. Л. Фріс; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 439 с.

10. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини / П. Л. Фріс. – Надвірна: Видавництво ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – 168 с.

11. Василенко И. Л. Политическая глобалистика: Учебное пособие для вузов / И. Л. Василенко. – М.: Логос, 2000. – 360 с.

12. Тацій В. Я. Проблеми формування правової політики в Україні // Вісник АПрН України. – 1994. – №2. – С. 3-13.

13. Rose R. Law as a resource of public policy // Parliamentary Affairs. – 1986. – Vol. 39. – P. 297-314.

14. Каленюк О. М. Реалізація основних форм правової політики в Україні на сучасному етапі державотворення // Університетські наукові записки. Право. – 2010. – № 1. – С. 64-70.

15. Железняк Н. А. Правові та організаційні форми діяльності Міністерства юстиції України у здійсненні державної правової політики (теоретичні та практичні питання): Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 [Електронний ресурс] / Н. А. Железняк; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2005. – 21 с. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05jnatpp.zip>.

16. Матузов Н. И. Понятие и основные приоритеты российской правовой политики // Правоведение. – 1997. – №4. – С. 6-12.

17. Почтовий М. М. Принципи правової політики України / М. М. Почтовий [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2009_5/PB-5/PB-5_1.pdf.

18. Рибаків О. Ю. Правовая политика как юридическая категория: понятие и признаки // Журнал российского права. – 2002. – №3. – С. 70-75.

19. Селіванов В. Правова політика України (деякі теоретичні питання сутності, змісту та технології) / В. Селіванов // Право України. – 2001. – № 12. – С. 6-15.

20. Железняк Н. А. Поняття державної правової політики та її загальна характеристика / Н. А. Железняк // Наукові записки: Зб. наук. пр. Том 21. Юридичні науки – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – С. 8-14.

21. Матузов Н.И. Актуальные проблемы российской правовой политики // Государство и право. – 2001. – № 10. – С. 7-13.

22. Дегтярев А.А. Основы политической теории: Учеб. пособие / Ин-т «Открытое общество». – М.: Высш. шк., 1998. – 239 с.: табл. – (Прогр. «Высш. Образование»).